

PETRE LICIU ȘI NICOLAE IORGA– COLEGI ȘI PRIETENI ÎNTRU ETERNITATE

Horia Dumitrescu

Rareori se întâmplă ca o prietenie înfiripată în adolescență să dăinuie o viață. Așa s-a întâmplat cu Nicolae Iorga și Petre Liciu. Unul venit din Moldova de Sus, de la Botoșani, altul din Moldova de Jos, de la Focșani, pentru a se întâlni pe băncile Liceului „Național” din Iași, vestita Cetate de Scaun și Cultură a Țării.

Unul genial întru ale istoriei și civilizației umane, altul genial întru ale artei actoricești, ambii cu numele încrustat adânc în bronzul timpului.

Amândoi s-au născut în anul 1871: Liciu, la 19 martie, la Focșani fiind al doilea din cei 10 copii ai lui Gheorghe și Maria Liciu, iar Iorga, la 18 iunie, la Botoșani. Fiecare pierde, la o vârstă fragedă, pe unul din părinți: Iorga, la 5 ani, tatăl, avocatul și subprefectul Nicu (avea 39 de ani) „om cult, cu ușurință la vorbire și cu tradiție avocățească, dar sdruncinat de o boală lungă și grea”¹, iar Liciu, mama, Maria, născută Hociung, fiică de magistrat, „lăsând câțva timp ca o umbră asupra vieții lui întregi”².

Gheorghe Liciu, prim-președinte al Tribunalului Focșani³, „magistrat bolnăvicios și șubred”⁴, a fost înaintat consilier de Curte

¹ Barbu Theodorescu, **Nicolae Iorga. Cartea cu vieți ilustrate**, Editura Vremea, București, p. 9

² N. Iorga, **Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost**, ediție îngrijită de Valeriu și Sanda Râpeanu, studiu introductiv, note, comentarii, indice de Valeriu Râpeanu, Editura Minerva, București, 1972, p. 101

³ I. Massoff, **Petre Liciu și vremea lui**, Editura Meridiane, București, 1971, p. 7

⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 101

la Galați și și-a mutat familia din Focșani. Petre Liciu după ce terminase cursurile Școlii Primare nr.1 Munteni, nu și-a urmat tatăl la Galați și a absolvit primele două clase gimnaziale la Gimnaziul „Dimitrie Cantemir” din București. Transferat la Curtea de Apel din Iași, Gheorghe Liciu și-a luat familia în capitala Moldovei și, astfel, îl găsim pe Petre Liciu, în anul școlar 1883 - 1884, în clasa a treia a Liceului „Național” din Iași, pe care nu-l va părăsi până la bacalaureat.⁵

Elevul Liciu era premiant. Unul dintre colegi, focșănean ca și el, Gheorghe Gh. Longinescu, viitorul profesor de chimie la Facultatea de Științe din București, membru corespondent al Academiei Române din 8 iunie 1925 și membru de onoare din 30 mai 1936, își va aminti:

*„Și ne întrecea Liciu pe toți prin istețimea lui, prin ușurința cu care pricepea, prin traducerile bune în latinește care uimeau pe profesorul Copăcineanu și prin problemele grele de matematică pe care le dezlega atât de ușor, de avea tot zece la profesorul Palade. Și tot așa la grecește, la franțuzește, la geografie, la istorie, ne întrecea pe toți. Era bun de tot la desen și caligrafic, la muzică, la gimnastică. Făcea și poezii... Nu ne puteam închipui că Petre Liciu ar putea fi întrecut de un alt elev...”*⁶

În clasa a VI-a s-a ivit „concuranța”, în persoana unui intern venit de la Botoșani, Nicolae Iorga.

Acesta, absolvise Școala primară a lui Marchidan Folescu, iar între 1881-1885, urmase cursurile Liceului Laurian din Botoșani (devenit din 1885 Liceul „August Treboniu Laurian”), de unde fusese eliminat 15 zile „din motive de insubordonanță”⁷ față de subdirectorul Liceului, profesorul de muzică, Victor Fleury pe care

⁵ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 7

⁶ G. G. Longinescu, **Lui Nicolae Iorga**, în *Natura. Revistă pentru răspândirea științei*, Anul XX, No.6, 15 Iunie 1931, p. 1 - 2

⁷ Barbu Theodorescu, **Nicolae Iorga**, Editura Tineretului, București, 1968, p. 35

nu-l salutase și care a încercat să-l oblige pe Iorga să-l salute de mai multe ori, la rând, în public, fapt considerat de elev ca umilitor.⁸

Familia a reușit să obțină acceptarea lui ca elev bursier la Liceul „Național” din Iași. Bursa însemna casă și masă într-un cămin aflat lângă liceu.

Odată cu venirea lui Iorga „a început o întrecere la învățătură între doi tineri pregătiți să ia, de pe poziții diferite, viața cu asalt”⁹

Nicolae Iorga „Retras, citea de zor: în timpul orelor, după amiezile la anticari, seara în dormitor. Era un latinist cu renume, cel mai bun elev al cunoscutului profesor Burlă”.¹⁰

La rândul său, Liciu „era tot mai mult atras dincolo de școală prin pasiunea pe care i-o trezise teatrul”.¹¹

La sfârșitul clasei a VI-a, Iorga obținuse media 9,06, iar Liciu – 8,59.¹²

Petre Liciu îi închină colegului său versurile „Sarea pământului”, o împletire de ironie și admirație:

„Colo-n fund vezi o căpiță

De păr des, nepieptănat?

De cinci ani încoace-ascunde

Un cap mare de savant”.¹³

Apropierea celor doi „a urnat unei scurte perioade de tatonări și prietenia a fost cu atât mai trainică”.¹⁴

În afara lui Petre Liciu și Vasile Bogrea, Iorga „nu a mai avut niciodată asemenea legături de prietenie”.¹⁵

Pierderea locului întâi în clasă în favoarea lui Iorga, nu l-a deranjat pe Liciu, lucru recunoscut de însuși marele istoric: „De

⁸ Nicholas M. Nagy - Talavera, **N. Iorga. O biografie**, Traducere de Mihai Eugen Avădanei, Cuvânt înainte de Kurt W. Treptow, Institutul European, Iași, 1999, p. 44

⁹ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 12

¹⁰ Barbu Theodorescu, **Nicolae Iorga. Cartea cu vieți ilustrate....**, p. 16

¹¹ N. Iorga, **Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost...**, p. 101

¹² Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 12

¹³ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 16

¹⁴ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 13

¹⁵ Nicholas M. Nagy - Talavera, *op. cit.*, p. 46

*colegii de la externat îmi aduc aminte prea puțin. Între dânsii se desfăcea printr-o inteligență deosebită – îmi pare rău că-l înlocuiesc la premiul întâi, dar el nu mi-a arătat prin nimic că ar fi jignit, cu toate că marea lui rezervă l-a împiedicat de a-mi dovedi de atunci neuitatele sentimente de care mi-a dat dovadă pe urmă – Petre Liciu”.*¹⁶

Un nou conflict, de data aceasta cu pedagogul de dormitor, îi aduce lui Iorga o nouă eliminare. Numai insistența și omenia directorului Liceului, profesorul de latină Vasile Burlă (a ocupat această funcție între 3 noiembrie 1875 – 5 mai 1876 și 9 august 1881 – 1 octombrie 1889) au făcut ca Iorga să se prezinte la examenul de bacalaureat: „...am fost chemat, rugat aproape, să revin pentru a onora examenul, nu cu ce învățasem în cele două luni de eliminare, ci cu ce în câteva zile, astronomia lui Lucescu intrând și ea în socoteală, furasem pentru ocazie”.¹⁷

Examenul de bacalaureat – care atunci se ținea la Iași, cu absolvenții liceelor din întreaga Moldovă¹⁸ - susținut în octombrie 1888, a însemnat revenirea lui Petre Liciu în fruntea absolvenților, Iorga scriind peste ani: „Și nu mi-a părut rău, când, înlăturat și de la premii, am auzit din mulțime strigându-se „întâiul cu cunună”, Liciu, care revenea astfel la locul pe care, atâția ani de zile înaintea intrusiunii mele, îl meritase.”¹⁹

Comisia de bacalaureat avusese ca președinte pe Nicolae Culianu (fost absolvent al Liceului „Național” în anul 1855, șef de promoție), rectorul Universității din Iași. Iorga și Liciu au obținut diploma de bacalaureat în litere și științe, eliberate de Universitatea din Iași și semnată de Titu Maiorescu, ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor.²⁰

¹⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 101

¹⁷ *Ibidem*, p. 113

¹⁸ Petre Țurlea, **Nicolae Iorga. O viață pentru neamul românesc**, Editura PRO HISTORIA, București, 2001, p. 17

¹⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 113

²⁰ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 15

După terminarea liceului la 17 ani și jumătate, șef de promoție, Nicolae Iorga „*Era acum un tânăr înalt și slab, urzit din linii mixte, târând după el și acuzând pe trotuar sunetul unui rețevui noduros. Grăbit totdeauna, îl găseai prin librării, singur și tăcut pe străzi, doar unul bucurându-se de prietenia sa, Liciu*”.²¹

El s-a înscris la Facultatea de Litere a Universității din Iași, secția istorico-literară. În mod cu totul excepțional, Iorga a susținut examenul de licență în decembrie 1889, obținând calificativul „*magna cum laudae*” (în sesiunea de vară desfășurată între 7 - 28 iunie 1889 promovase 11 examene, iar în cea de toamnă, 16).²²

Pregătirea examenelor nu l-a împiedicat pe Iorga să ia parte, la începutul lunii septembrie 1889, la al X-lea Congres studențesc ce a avut loc la Ploiești. A fost un Congres de discuții sociale, cu conferințe, excursii, imnuri naționale, fanfare militare, la care au fost părtași și mulți din colegii săi ieșeni: **Petre Liciu**, Fântânaru, Osvald Teodoreanu, Cezar Partenie, Constantin Alevra etc.²³

Interesant este faptul că, proaspătul licențiat a fost numit mai întâi suplinitor de limba latină la Liceul „*Unirea*” din Focșani, chiar în ziua când și-a trecut licența în Litere. Nu știm dacă s-a făcut vreodată această numire „*dar nu există nici o îndoială asupra faptului că Iorga nu a părăsit Iașul în acest timp spre a fi profesor în provincie, locuind tot timpul în internatul universitar*”.²⁴

Se pare că Iorga nu a funcționat la această catedră, fiindcă puțină vreme după aceea îl vedem candidând pentru o catedră la Ploiești (unde, de asemenea, nu funcționează) și apoi pleacă în străinătate.

Petre Liciu se înscrie la Conservatorul din Iași, absolvind primul an cu ... premiul întâi, așa cum era obișnuit, dar urmează, în paralel, la insistențele tatălui său și cursurile Facultății de Drept.

²¹ Barbu Theodorescu, **Nicolae Iorga. Cartea cu vieți ilustrate...**, p. 17

²² N. Iorga, **Oameni cari au fost**, Ediție îngrijită, prefațată și note de Ion Roman, vol.1, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. XLV

²³ Apud Barbu Theodorescu, **Nicolae Iorga.....**, p. 53

²⁴ *Ibidem*, p. 60

La 21 de ani, Petre Liciu este nevoit să-și urmeze tatăl la București (Gheorghe Liciu fusese înaintat consilier la Înalta Curte de Casație), plecând din Iași cu un certificat eliberat de Facultatea de Drept care atesta că a urmat doi ani compleți cursurile acestei facultăți și cu o dovadă că absolvise, cu premiul II, anul al doilea, cursul de Artă dramatică.²⁵

Deși Iorga și Liciu au avut cariere diferite, viața i-a adus unul alături de celălalt, atunci când idealurile în care credeau și pentru care militau o cereau.

Disprețul unei părți din protipendada bucureșteană pentru limba română și organizarea de către aceasta a unor spectacole interpretate de amatori, dar nu în limba română, au trezit reacția profesorului Nicolae Iorga.

În cuprinsul unei lecții la Universitate, „*Despre drepturile limbii naționale în Statul român*”, Iorga a îndemnat pe studenți „*să stea în Piața Teatrului două-trei seri și să cânte acel imn care rezumă vechile noastre lupte din Ardeal*”²⁶ și, de asemenea, să execute dansuri naționale. Și Alexandru Vlahuță a lansat o „*Chemare*” către scriitori și artiști „*de a-și afirma credința în drepturile limbii, literaturii și culturii românilor*”.²⁷

Mobilul acestei reacții fusese intenția Societății de binefacere „Obolul”, prezidată de doamna Scarlat Pherichidy, sora lui Alexandru Marghiloman, de a organiza în zilele de 13 și 15 martie 1906 două reprezentații, în care amatori din Societate urmau să joace, pe scena întâiului teatru al țării, Teatrul Național, trei piesete (o comedie, un vodevil și o operetă) în limba franceză și o comedie într-un act în limba română - „*Pe malul gârlei*”²⁸ – scrisă de focșăneanul Dumitru C. Ollănescu-Ascanio.²⁹

²⁵ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 21

²⁶ Apud Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 141

²⁷ *Ibidem*

²⁸ *Ibidem*

²⁹ **Dumitru C. Ollănescu - Ascanio**, (n. la Focșani, 21 februarie 1849 – m. la București, 20 ianuarie 1908.) A urmat cursurile Colegiului „Sf. Sava”, ale Institutului Academic din Iași și ale Facultăților de Drept din Paris și

Pentru Iorga, a existat și o împrejurare subiectivă: prietenul său Liciu era în conflict cu directorul Teatrului Național, Alexandru Davila (a ocupat această funcție între 1905-1908 și 1912-1914), care-și cedase sala pentru aceste spectacole de amatori.³⁰

Elemente turbulente, cărora li s-au adăugat agenți provocatori, au împiedicat prin violență intrarea spectatorilor în sala Teatrului Național, molestând pe unii. Au intervenit forțe polițienești, jandarmerie și chiar unități armate. S-a ajuns până la adevărate lupte de baricade, ridicate prin răsturnarea unor vagoane de tramvai ce traversau Piața Teatrului. Timp de câteva zile, centrul Capitalei „a fost scena unor grave acte de violență – lucru pe care nu l-a urmărit în nici un caz profesorul Iorga și nici cei ce l-au susținut în acțiunea sa patriotică”.³¹

Deși aflat în turneu, Liciu a răspuns apelului fostului coleg de la Liceul „*Național*” de a-și da concursul la inițiativele menite să apere drepturile limbii române. Societății de binefacere ce a patronat buclucașul spectacol, i s-a răspuns printr-o reprezentație dată în folosul Societății „*Pâinea zilnică*”, la care au contribuit o seamă de literați, împreună cu artistul Petre Liciu și corul studenților dirijat de D.Kiriac.³²

Bruxelles. La venirea în țară a fost numit magistrat, iar între 1874-1876, primar al orașului Tecuci. Din 1876 a început o lungă carieră diplomatică: secretar general al Ministerului de Externe, secretar de Legație, ministru al României la Istanbul, Viena și Atena. S-a remarcat ca nuvelist, poet și dramaturg. Talentat traducător a tălmăcit din creația lui Horațiu, Catul, Victor Hugo, Turgheniev, Fr.Coppee etc. Este primul vrâncean membru corespondent al Academiei Române (31 martie 1892), devenind titular la 11 martie 1893. Vicepreședinte al Academiei Române între 1 aprilie 1898 – 6 aprilie 1900 și 2 aprilie 1903 - 28 martie 1906. La 25 martie 1894, în cadrul discursului de recepție, a vorbit despre „*Vasile Alecsandri*” (dr. Dorina N. Rusu, **Membrii Academiei Române 1866 - 1996. Mic dicționar**, Fundația Academică „Petre Andrei”, Editura A 92, Iași, 1996, p. 261

³⁰ **Scrisori către N. Iorga**, vol.3, 1913 - 1914. **Documente Literare**, Ediție îngrijită de Petre Țurlea, Studiu introductiv de Andrei Pippidi, Editura Minerva, București, 1988, p. XII

³¹ *Ibidem*

³² *Ibidem*, p. 142

La „*Serbarea înfrățirii românești*”, ce a avut loc la Teatrul Național, după o conferință a lui Iorga, au citit din operele lor George Coșbuc, I. Al. Brătescu-Voinești, Șt. O. Iosif, Mihail Sadoveanu, Emil Gârleanu, Dimitrie Nanu, **Petre Liciu**, iar Gheorghe Moceanu cu elevii lui au executat dansuri naționale.³³

„*Mișcările*” țărănești de la începutul anului 1907 de pe unele moșii din nordul Moldovei au prilejuit lui Iorga o primă luare de atitudine prin articolul „*Răscoale țărănești*”. Împușcarea a patru țărani în Botoșani, la 5 martie 1907, a făcut ca de sub pana gazetarului Nicolae Iorga, să iasă acel faimos blestem, intitulat „*Dumnezeu să-i ierte!*”. Iorga a avut inițiativa lăudabilă și umanitară de a se deschide o listă de subscripție pentru țărani care fuseseră victime ale acestor triste evenimente.

În februarie 1907, Petre Liciu și-a alcătuit propria Companie Dramatică din care făceau parte: Ion Manolescu, Cazimir Belcot, Constantin Tănase, Mișu Ștefănescu, Cristian Duțulescu, Gogu Mihăescu, Florea Simionescu, Ștefan Decu, Jeni Riccoboni, Iosefina Reitman-Tănase și Hariclea Faliero³⁴. Cum pentru Liciu „*scena i-a fost întreg pământul țării*”, începând cu 14 februarie 1907, actorii Companiei Dramatice au susținut spectacole în Oltenia și Muntenia, evitând Moldova, din cauza răscoalei țăranilor.

În vara anului 1907, Liciu și-a refăcut ansamblul sub forma unei societăți dramatice - „*Compania dramatică Artiștii asociați, conducerea Petre Liciu*”, printre componenți numărându-se: Maria Filotti, Tina Barbu, Atena Georgescu, Aurel Athanasescu, G. Storin, Victor Antonescu, Ion Constantiniu, Cazimir Belcot, Constantin Tănase, G. Achile, Radu Poppea, Cristian Duțulescu, Alexandru Buzescu, câțiva actori al Naționalului ieșean: Ion și Natalia Profir, Costică Ionescu, Maria Wecera (viitoare soție a lui Ion Manolescu), trupă întărită, pentru moment, cu Agatha Bârsescu și soțul ei din acea vreme, Constantin Radovici.³⁵

³³ *Ibidem*

³⁴ *Ibidem*, p. 154

³⁵ *Ibidem*, p. 157

Întreaga lună iunie 1907, au susținut spectacole între Galați și Brăila.

Din primul oraș unde se oprise turneul, Galați, la 13 iunie 1907, Liciu îi scria lui Iorga:

„*Dragă Iorga,*

Din partea mea și-a tovarășilor mei de muncă primește, te rog, un slab ajutor, 50 de lei, expediați azi prin mandat poștal pentru familiile nenorociților țărani uciși în răscoale.

Cu toții urmărim cu dragoste și admirație activitatea ta, și-ți urăm multă sănătate și izbândă, pentru binele neamului nostru.

Primește o strângere de mână frățească.

Devotatul tău,

P. Liciu” ³⁶

În afara harului său actoricesc, Petre Liciu, nu a fost lipsit de talent literar, fiind autorul a opt monoloage scrise cu vervă și fantezie. A tradus și localizat câteva piese. El figurează printre colaboratorii din 1892 ai „*Revistei Poporului*”, de sub redacția scriitorului simbolist, Alexandru Obedenaru. ³⁷

În vara anului 1909, Liciu a primit o călduroasă invitație din partea celor ce audiau cursurile Universității populare de la Vălenii de Munte – înființată de Iorga cu un an înainte. La 20 iulie 1909, Liciu îi scria lui Iorga: „...*Dorința mea ar fi fost să rămân câteva zile la Văleni, dar mi-a fost cu neputință să scap ... joc în fiecare seară într-un teatru de vară. Azi primii o telegramă de la ascultătorii înălțătoarelor cursuri de la Văleni, care, în termeni peste măsură de măgulitori pentru mine, mă poftesc să vii acolo .. voi face tot ce-mi va sta în putință să scap ...*” ³⁸

Ca principal organizator și animator al festivalurilor artistice din timpul desfășurării Cursurilor de vară „*sub cerul liber sau în sala cursurilor*, Liciu va înjgheba trei veri la rând (cât îi va mai fi dat)

³⁶ **Scrisori către N. Iorga**, vol. 2 (1902 - 1912). **Documente Literare**, Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, Editura Minerva, București, 1979, p. 386

³⁷ *Ibidem*, p. 77

³⁸ Apud Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 172

reprezentații de teatru, căci el, ca și Iorga, credea în menirea culturală a teatrului românesc”.³⁹

Astfel, se realiza „o solidaritate a actorilor primei scene a țării cu lupta pentru unitate națională, dar și cu ideea progresistă – lansată de istoric – de creare a unui teatru popular cu un repertoriu patriotic”.⁴⁰

Dorința cea mare a lui Liciu era să întreprindă un turneu în Bucovina. Actorul a reușit să pună la punct acest proiect cu prof. George Tofan, secretarul „Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina”. Prin mijlocirea lui Iorga, Petre Liciu a primit o mică subvenție pentru acest turneu din partea Ligii Culturale, Liciu fiind la acea dată, vicepreședinte al Secției București al Ligii Culturale.⁴¹ S-a format un ansamblu care cuprindea 15 persoane (actori, sufleorul și un tehnician): Aristizza Romanescu, **Petre Liciu**, Adelina Mărculescu, Maria Fărcășanu, Stela Poenaru, Olga Placa, Olga Georgescu, Constantin Mărculescu, Casimir Belcot, Cristian Duțulescu, Alexandru Mihalescu, George Constantinescu (Ciprian), Ion Georgian, Constantin Davidescu, Vasile Iacomi.⁴²

Sosind la 15 iunie 1910 pe pământul Bucovinei, Liciu și colegii săi au avut parte de o primire extraordinară, pentru care „Liciu le-a mulțumit, afirmând că n-ar fi vrut să moară, înainte de a îngenunchea la mormântul de la Putna; corul studenților a intonat „Pe-al nostru steag e scris unire”, apoi studenții au deshămat caii trăsurii în care se urcaseră Aristizza și Liviu și i-a condus până la teatru”.⁴³

În cele 24 de zile cât au stat în Bucovina, Liciu și colegii săi au susținut 19 spectacole. Repertoriul a cuprins: „Banii”, „Suprema forță”, „Cinematograful”, „Cinel-Cinel”, „Lipitorile satelor”, „Grigoraș și Mustochide”, „Ginerele domnului prefect”, fiecare spectacol începând cu apariția Aristizzei Romanescu în costum

³⁹ *Ibidem*

⁴⁰ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 62

⁴¹ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 179

⁴² *Ibidem*

⁴³ *Ibidem*

național pentru a recita din Alecsandri, Eminescu și Haralamb Lecca.⁴⁴

Despre acest turneu, Liciu va spune că s-a străduit să sădească în sufletele bucovinenilor încrederea în puterea creatoare a culturii și artei românești”.⁴⁵

Și Iorga a avut cuvinte de laude despre acest turneu și cel care va urma: „*niciodată românii cari au nevoie pentru a trăi de cultura noastră, niciodată ei, pentru cari o reprezentație de teatru românesc, la înălțimea cea mai adevărată a artei, e un mare și glorios eveniment național, niciodată acești copii înstrăinați ai unui mare neam nenorocit nu vor avea un mai bun prieten, un mai drept frate decât dânsul. Și nu cu vorba, cu fapta: cu fapta care ascunde oboseala, sărăcia, boala – căci el juca în Bucovina între două din crizele care-i distrugeau rinichii, colindând târg cu târg, ținut de ținut, ...*”.⁴⁶

În septembrie 1910, Petre Liciu, împreună cu Aristizza Romanescu, Aurel Athanasescu, Cristian Duțulescu, Adelina Mărculescu și Nelly Santa, au organizat programe teatrale și de recitări în cadrul Cursurilor de la Vălenii de Munte.⁴⁷

Un an mai târziu, Liciu întreprinde al doilea turneu în Bucovina, în asociație cu Nottara. Colectivul cuprindea nu mai puțin de 30 de persoane, între care se detașau: Aristizza Romanescu, Constantin Nottara, Ion Iancovescu, Tony Bulandra etc. Spectacolele au început în ziua de 15 iunie 1911 și au fost susținute la Gura Humorului, Câmpulung și Suceava.⁴⁸

În august 1911, Liciu se află la Blaj, unde se sărbătoreau 50 de ani de la înființarea Astrei.

Înainte de deschiderea ședinței din ziua de 17/30 august 1911, Vasile Goldiș, în numele Comitetului Astrei, a salutat prezența în sală

⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁵ *Ibidem*, p. 180

⁴⁶ N. Iorga, **În amintirea lui Petru Liciu în Oameni cari au fost**, Ediție îngrijită, prefață și note de Ion Roman, vol. I, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 308

⁴⁷ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 180

⁴⁸ *Ibidem*, p. 186 - 188

a Aristizzei Romanescu, a lui **Petre Liciu, Nicolae Iorga, Aurel Vlaicu**, soții Olimpia și Zaharia Bârsan. Era ultima întâlnire între cei doi vechi colegi și prieteni. Între manifestările ce au avut loc s-a înscris și un program de recitări, la care și-au dat concursul Aristizza Romanescu, **Petre Liciu** și soții Bârsan.⁴⁹ După amiază, la scăpătutul soarelui, o mulțime de peste 30.000 de oameni, au urmărit zborul lui Aurel Vlaicu.

Din toamna anului 1911, începe drama lui Liciu.

Crizele nefritice se repetau din ce în ce mai des, iar Liciu, cu greu a acceptat să fie internat la sanatoriul „Olcovsky” din București. La 23 ianuarie 1912, Petre Liciu – omul fără avere – și-a scris testamentul care se încheia cu: *„Mulțumesc acelor care mi-au fost prieteni sinceri. La toată lumea m-am arătat așa cum sânt”*.⁵⁰

Operat la rinichiul stâng din care au fost extrași doi calculi mari (28 ianuarie 1912), se părea că lucrările mergeau spre bine. Durerile îl lăsaseră și Liciu își recăpătase veselia: *„Nu moare Moişilică, nu moare!”*.⁵¹

Iorga a urmărit îndeaproape și cu vădită îngrijorare starea sănătății și evoluția post-operatorie a bunului său prieten. La 2 martie 1912, doctorul Nicolae Bușilă îi scria istoricului:

„Jubite și respectate domnule Iorga,

Abia acum vă pot răspunde la scrisoarea dv., pentru că atunci nu știam ce să vă spun cu privire la Petre Liciu.

Starea lui se găsea atunci tocmai într-un moment de prefacere și a trebuit să aștept câteva zile pentru ca să văd ce urmare a luat.

Din cauză că plaga peretelui se închidea repede se micșorase prea mult și prea înaintea plagei profunde a rinichiului; urina ce venea din rinichi și alte lichide septice erau reținute, în parte, în cavitatea de sub perete și stagnarea lor acolo favoriza resorbirea lor în circulația generală ceea ce provoca acea febră care ne îngrijora pe toți.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 189

⁵⁰ *Ibidem*, p. 192

⁵¹ *Ibidem*

Mă gândeam atunci că dacă acea stare se va prelungi, va trebui să se intervină într-un fel, chiar dacă ar fi fost nevoie de a se scoate rinichiul bolnav.

Din fericire însă, teama ne-a fost de scurtă durată; printr-o drenare mai profundă și printr-o îngrijire mai energică a focarului de infecțiune temperatura a scăzut repede la aproape de normală.

Însăși flebîta de la piciorul stâng, care se agravase odată cu starea generală, a cedat. Iar acuma, când lichidele ce ies prin plagă sunt minime față de ce erau acum patru zile, fără ca, cu toate acestea, temperatura să se mai fi urcat, sper că lucrurile s-au aranjat așa de bine încât nu va mai fi nevoie de nici o intervenție și nici de vreun consult mai mare.

Peste vreo 10-15 zile am speranța să-l vedem pe scumpul și iubitul nostru bolnav părăsind încet-încet patul, spre bucuria tuturor.

Cred că nu sunt prea optimist când apreciez astfel starea actuală a lui Petru; în tot cazul, devotamentul ce am pentru dânsul nu mă va lăsa să știrbesc vegherea mea asupra lui și la nevoie voi face mai mult.

Mulțumindu-vă pentru încrederea ce mi-ați arătat, vă rog să primiți respectuoasele și afectuoasele mele salutări,

dr.N.Bușilă”⁵²

Din păcate, în seara zilei de 19 martie, când Liciu împlinea 41 de ani, starea pacientului s-a agravat brusc și a fost necesară o nouă intervenție la rinichiul drept.

Din acel moment a urmat o agonie lentă și dureroasă: „uremia îi otrăvise aproape întreg organismul; încet-încet ochii mari ce străluceau ca sticla n-au mai văzut, auzul slăbise aproape cu totul și vorba era împiedicată. În cea din urmă zi au venit să-l vadă Alexandru Davilla și Petre Sturdza; de-abia articulînd, l-a chemat pe „Nicu Iorga”; dar profesorul lipsea din București; a venit spre seară; s-a aplecat să-și sărute vechiul prieten, dar acesta nu-l mai vedea și-i pipăia cu mâinile tremurînde barba. Totul murise, afară de marea-i dorință de a trăi. Cîteva minute după miezul nopții, spre 1 aprilie, i-a

⁵² **Scrisori către N. Iorga**. vol. 2 (1902 - 1912)..., p. 478 - 479

*închis ochii Petre Sturdza, cel cu care pornise pe drumul ce ducea la împlinirea visului lor de artă. Afară ninge, deși în ajun fusese primăvară. A avut atâta viață și a trăit atât de puțin!”*⁵³

Iorga a fost îndurerat de moartea prietenului său Petre Liciu: „*O caldă prietenie, unită la el cu un admirabil devotament pentru ideea pe care o serveam, m-a legat de omul care va muri, din greșeala unui medic grăbit – rinichiul rămas după extirparea celui alt, neputând funcționa -, cu numele meu pe buze, în mijlocul sfâșietoarelor lui chinuri*”.⁵⁴

În ajunul zilei de înmormântare, Iorga scria: „*Îl avem întreg în inimile noastre, în căldura prietenească a căroră se va fi adăpostit, în fuga lui silnică, sufletul lui mare, bun și blînd*”.⁵⁵

După pierderea celui mai bun prieten, anul 1912 avea să sape adânc în sufletul mereu învolburat al omului Nicolae Iorga, încă o brazdă adâncă a durerii: moartea, la 21 septembrie, a scumpei sale fiice Adriana (Titița).

Pentru Iorga „*Petru Liciu a fost înainte de toate, în arta românească, un mare talent, cu acea puțință genială de a înțelege deplin și a reda desăvârșit sufletele altora prin litera și peste litera scriitorului, care face pe actorii cei mari. ... Distins, prin nașterea și prin cultura lui, ca și prin norocul, fericit pentru noi, , al unei personalități cu totul de elită în sine, respectuos de tot ce se ridică mai presus de patimile și de interesele noastre, solid și credincios, dând altora atâta iubire și păstrând totuși ascunsă în sufletul lui o comoară întreagă – așa a fost Petre Liciu.*”⁵⁶

Pe Liciu, Iorga l-a văzut ca pe unul din cei mai capabili artiști să interpreteze piesele lui Aleksandri, pentru care „*interpretul trebuie să aibă sânge moldovenesc curat, sfiala aceea față de lucrurile însemnate, care deosebește neamul nostru...*

Îl văd, parcă, împreună cu tineri entuziaști, având în vedere, nu succesul zgomotos și câștigul și reclama de actor, ci arta și țara lor.

⁵³ *Ibidem*, p. 193 - 194

⁵⁴ N. Iorga, **Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost...**, p. 411

⁵⁵ *Idem*, **În amintirea lui Petru Liciu...**, p. 307

⁵⁶ *Idem*, **Liciu ca artist în Oameni cari au fost...**, vol. I, p. 317

*Prin el și ai lui ar învia toți acei buni cunoscuți ai ieșenilor de pe vremuri, de la Iorga de la Sadagura până la cocoana Chirița".*⁵⁷

Din păcate, Soarta a fost necruțătoare cu Liciu: „*Plecat așa de tânăr dintre noi, stingher, afară de un tată așa de bătrân, care l-a plâns până la moarte*”⁵⁸, actorul a rămas pentru prietenul său Iorga unic prin înalta sa ținută morală:

„*El n-a fost numai omul capabil să deie viață sufletelor celor mai deosebite, prin scânteia animatoare care era în sufletul său însuși. Nici o profesiune și nici o chemare n-ar fi putut cuprinde întreg un om așa de adânc uman.*

La el, cultura înaltă, puterea dramatică, statornicia de caracter, credința față de ideal, prietenia devotată, dorința de a ajuta, nevoia de a iubi erau unite și cu cea mai încântătoare modestie pentru a crea unul din acele foarte rari tipuri morale care nu se pot uita.”⁵⁹

Iorga s-a numărat și printre inițiatorii creării „*Căsei de cultură Petre Liciu*” – în iunie 1912 – care avea ca scop „*răspândirea culturii în straturile adânci și prețioase ale poporului nostru*”⁶⁰. Alături de Iorga se aflau: Vasile Pârvan și Ion Livescu. Șezătorile organizate de „*Casa de citire*” la care și-au dat concursul Vasile Pârvan, Livescu, Belcot, Iancovescu, Zaharia Bârsan, corul „*Carmen*” dirijat de D.Kiriac au contribuit la strângerea fondurilor pentru ridicarea monumentului de pe mormântul lui Liciu, operă a sculptorului Oscar Spaethe.⁶¹

În Focșani, Secțiunea locală a Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, avându-l președinte pe Bogdan Paraschiv Chiriță, a luat inițiativa ridicării unui bust actorului Petre Liciu.⁶²

⁵⁷ Idem, *Liciu și teatrul lui Alecsandri în Oameni cari au fost...*, vol. I, p. 119 - 120

⁵⁸ Idem, *Amintirea lui Petre Liciu, în Oameni cari au fost...*, vol. II, p. 308

⁵⁹ *Ibidem*

⁶⁰ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 211

⁶¹ *Ibidem*

⁶² Vezi Dumitru Huțanu, Lelia Pavel, *Opere ale unor sculptori consacrați aflate în patrimoniul cultural al orașului Focșani, în Vrancea. Studii și comunicări*, vol.V-VII (1982 - 1984), Focșani, 1987, p. 227 - 228

Comitetul local al Ligii Culturale (Bogdan Paraschiv Chiriță, Irimia Șt. Pană, Ioan Panea, Theodor Iordănescu, preotul Pantelimon Romanescu, I. P. Rădulescu-Râmnic) s-a adresat în 1914 primarului Theodor Bassarabeanu:

„Domnule Primar,

Îndurerați de moartea marelui artist și bun Român Petre Liciu, care a umplut de adâncă mâhnire sufletele noastre, a tuturor, Liga Culturală Secția Focșani, ca un pios tribut de recunoștință și răsplată pentru acela care viața întreagă și-a sacrificat-o pentru arta românească și pentru pregătirea sufletelor noastre, pentru unitatea culturală a tuturor românilor, a luat hotărârea ca în incinta teatrului comunal „Maior Gh.Pastia”, să ridice un modest bust celui care, totuși, a fost așa de mare.

*Pentru înfăptuirea acestui scop, în numele Ligii Culturale, facem apel la toți bunii români și admiratori ai ilustrului artist de a-și da obolul lor.”*⁶³

Pentru acoperirea cheltuielilor s-au întocmit Liste de subscripție, cărora li s-a adăugat prețiosul sprijin al actorilor Teatrului Național din București.

În fața unui public entuziast, Iorga a susținut, la 31 ianuarie 1916, în sala Teatrului Comunal „Maior Gh.Pastia” conferința „Onestitatea profesională”, o „caldă și densă evocare a actorului Petre Liciu, făcută în orașul său natal”.⁶⁴

Adresându-se celor prezenți, Iorga sublinia faptul că „Liciu a fost cel d'întîiu actor al nostru, un neimitabil actor român fiindcă s-a dăruit el întreg artei sale. Am fost tovarăș de școală cu Liciu și știu când a plecat de pe băncile ei, uimit de marele exemplu, de triumful lui Manolescu”.⁶⁵

⁶³ Arhivele Naționale Vrancea (în continuare se va cita: A.N.Vn.), fond Primăria Orașului Focșani, dosar nr. 81 / 1914, f. 6

⁶⁴ Dumitru Huțanu, Lelia Pavel, *op. cit.* p.227

⁶⁵ N. Iorga, **Onestitatea profesională. Conferință ținută la Focșani în ziua de 31 Ianuar 1916, pentru sporirea fondului ridicării unui monument lui Petru Liciu**, Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii – De - Munte, 1916, p. 22

În opinia lui Iorga „Liciu a muncit o viață întreagă, de la capăt, o viață întreagă închis în arta sa. N'a știut ce înseamnă plăcuta viață socială care ne adoarme pe toți”.⁶⁶

Artist în adevăratul sens al cuvântului, Liciu „n-a știut de grija sănătății și, după ce a pierdut-o n'a știut de durerea bolii; după ce era sigur că moartea îi stă înaintea, n-a vrut să știe nici de frica morții. În chinuri se pregătea, ca învățătorul său Manolescu, pentru ceia ce trebuia să îndeplinească înaintea lumii: acolo era alt om, mergând până la capăt, pentru ca numai în dosul scenei să fie doborât de dureri”.⁶⁷

În stilul său caracteristic, Iorga sublinia: „Și d-voastră nu ridicați o statuie unui actor. Nu. Nu ridicați vre-o statuie, mai la dreptul vorbind, niciunui om pentru caracterul îndeletnicirii sale sociale sau pentru talentu-i singur, ci statuia se ridică eroismului cu care cineva a știut să îndeplinească toată chemarea sa”.⁶⁸

La 16 martie 1916, Comitetul local al Ligii Culturale se adresa, din nou, primarului:

„Domnule Primar,

Lucrările bustului „Petre Liciu” luând sfârșit, Comitetul Ligii a hotărât ca să se dezvelească acest bust în ziua de 3 aprilie 1916, ora 10 a.m. Cum bustul urmează a fi încredințat autorității municipale, avem onoarea, d-le primar, a vă invita la această solemnitate, pentru a asista și primi acest bust.

Tot cu această ocazie, vă rugăm a invita din parte-ne atât întregul Consiliu Comunal, cât și pe domniii funcționari ai Primăriei.

De asemenea, ne veți comunica dacă dumneavoastră sau un alt delegat va vorbi la inaugurare.”⁶⁹

La rândul său, primarul solicita președintelui Secției Focșani a Ligii Culturale să-i comunice care era titlul discursului ce va fi ținut

⁶⁶ Ibidem

⁶⁷ Ibidem, p. 23

⁶⁸ Ibidem, p. 24

⁶⁹ A.N.Vn., fond Primăria Orașului Focșani, dosar nr. 101 / 1916, f. 1

cu ocazia dezvelirii bustului lui Petre Liciu, pentru a putea delega reprezentantul Primăriei Focșani să țină, la rândul său, un discurs.⁷⁰

Președintele Secției Focșani a Ligii Culturale, Al.Lascarov-Moldoveanu anunța pe primarul orașului de hotărârea Comitetului local, ca în seara zilei de 3 aprilie 1916, să „*dea un festival la teatrul Comunal*”⁷¹, drept pentru care „*vă rugăm să binevoiți să ne puneți la dispoziție sala Teatrului pentru acea seară, pe un preț mai redus, având în vedere scopul festivalului și anume preîntâmpinarea cheltuielilor de dezvelire*”⁷²

Primarul orașului, Ștefan Graur (a deținut funcția între 16 martie 1914 – 26 decembrie 1917] a cerut administratorului Teatrului Comunal, la 21 martie 1916, să pună la dispoziția Ligii Culturale, în mod gratuit, sala Teatrului⁷³, iar mecanicului șef al Uzinei electrice a orașului să aibă grijă să dea din timp curentul electric necesar iluminării Teatrului „*Maior Gh.Pastia*”.⁷⁴

În aceeași zi, primarul ruga consilierii comunale să asiste la dezvelirea bustului lui Petre Liciu, așezat în grădina Teatrului Comunal.⁷⁵

În ziua de 3 aprilie 1916 „*Focșănenii, prin Liga Culturală, în fața reprezentanților refugiați ai Bucovinei robite, ca un stimulent și îndemn pentru ideia Unirii, au inaugurat, în fața Teatrului Pastia, cel dintâiu bust unui artist dramatic, lui Petre Liciu, născut în orașul Focșani, care în viața sa de artist, a pus mai presus de toate, ideia națională, pe care, cu marele său talent, a încălzit-o și a ridicat-o la înălțimea unei religii*”.⁷⁶

⁷⁰ *Ibidem*, f. 2

⁷¹ *Ibidem*, dosar nr.10 / 1916, f. 3

⁷² *Ibidem*

⁷³ *Ibidem*, f. 4

⁷⁴ *Ibidem*, f. 5

⁷⁵ *Ibidem*, dosar nr.101 / 1916, f. 2

⁷⁶ I. M. Dimitrescu, **Însemnări cu privire la orașul Focșani**. Cu o prefață de G. G. Longinescu, Profesor Universitar, Tipărit cu prilejul congresului Ligii Culturale, dela Focșani din 28 și 29 Iunie 1931, Extras din revista „*Natura*”, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, I. E. Torouțiu, București, 1931, p. 12 - 13

În cuvântul rostit la dezvelirea bustului, bucovineanul Marmeliuc spunea: „*Bucovinenii când vedeau coborându-se în gara Cernăuți, decorurile pieselor în care juca Liciu, aveau viziunea, că se scoboară de peste hotar, niște baterii de artilerie grea românească*”.⁷⁷

Inaugurarea bustului s-a bucurat, din nou, de prezența actorilor de la Teatrul Național din București. Autorul acestei lucrări, sculptorul Ion Mateescu „*a reușit, printr-o tratare realistă a chipului, să-i redea bronzului acea căldură lăuntrică a omului Liciu, acea privire blândă, cuprinzătoare a actorului însetat de cunoaștere, explorator fin al sufletului omenesc. Pălăria cu borurile largi, seninătatea privirii, zâmbetul înțelept abia perceptibil, redau imaginea unui om cu o structură interioară de un romantism sănătos, optimist, așa cum s-a manifestat în viață Petre Liciu*”.⁷⁸

Bustul lui Liciu a fost prima statuie ce s-a ridicat unui actor într-o piață publică.⁷⁹

Iorga a consemnat și el evenimentul: „*La Focșani, dumineca trecută, s-a dezvelit bustul care înfățișează, într-o zâmbitoare tinereță, chipul de bunătate și inteligență a lui Petru Liciu.*

Aceia în orașul cărora s-a născut nu l-au uitat”.⁸⁰

Au trecut și vor trece anii păstrând în memoria locului, asemenea bronzului, chipul luminos al artistului ca o mărturie a unui trecut în care vom regăsi totdeauna izvorul și energia faptelor noastre prezente și viitoare.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 13

⁷⁸ Dumitru Huțanu, Lelia Pavel, *op.cit.*, p. 228

⁷⁹ Ioan Massoff, *op. cit.*, p. 211

⁸⁰ N. Iorga, **Bustul lui Petru Liciu, în Oameni cari au fost...**, vol. II, p. 51